

Hvordan forstå barns aldersnormale seksualitet i barnehagen?

Øystein Skundberg

OsloMet – Storbyuniversitetet

SAMMENDRAG

Små barns seksualitet blir både faglig og politisk anerkjent som en naturlig og sunn side av deres lek og utvikling. Likevel viser mange studier at foreldre og pedagoger har et komplisert og ambivalent forhold til barns seksuelle atferd og lek. Forebyggingen av og vaksomhet for tegn på overgrep eller skadelig atferd gjør at aldersnormal atferd blir oppfattet som urovekkende eller patologisk, spesielt når den assosieres til voksen seksualitet. Forankret i barnepsykologen Charlotte Bühlers kritikk av Freuds seksualteori, og med begreper fra Sauerteigs (2012) analyse av Bühler, vil jeg argumentere for at dette er et spørsmål om epistemologisk forståelse, og at problemet delvis er at man tolker barns seksualitet som om den er utløst av, inspirert av eller skapt av impulser fra voksen seksualitet.

Nøkkelord: Barneseksualitet; Freud; epistemologi; barnehage

ABSTRACT

How can we understand children's age-normal sexuality in kindergarten?

Children's sexuality (CS) is both scientifically and politically acknowledged as a healthy and important aspect of their play and development. Still, multiple studies show that the attitudes and beliefs surrounding CS of parents and professionals are complex and ambiguous. The awareness to signs of sexual abuse or pathological sexuality engenders a tendency to interpret age-normal CS as pathological, particularly if the behavior imitates adult acts. On the background of child psychologist Charlotte Bühler's criticism of Freud's sexual theories, and borrowing concepts from Sauerteig's (2012) analysis of Bühler, this article posits that the problem is one of epistemological perspective, i. e., that CS is interpreted as triggered by, inspired by or shaped by impulses from adult sexuality.

Keywords: *Children's sexuality; Freud; epistemology; kindergarten*

Mottatt: Mars, 2019; Godkjent: September, 2019; Publisert: Januar, 2020

---

*Korrespondanse: Øystein Skundberg, epost: oysteins@oslomet.no

© 2020 Øystein Skundberg. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material for any purpose, even commercially, provided the original work is properly cited and states its license.

Citation: Øystein Skundberg. «Hvordan forstå barns aldersnormale seksualitet i barnehagen?» *Nordisk tidsskrift for pedagogikk og kritikk*, Vol. 6, 2020, pp. 1–13. <http://dx.doi.org/10.23865/nupk.v6.1646>

Naturlig, men unaturlig. Trygt, men farlig. Sunt, men usunt.

Studenter og pedagoger som arbeider med små barn sier gjerne at de har lært for lite om barns seksualitet i utdanningen til å kunne vurdere grensen mellom atferd og handlinger som er normale og de som kan være skadelige eller tegn på seksuelle overgrep (Island, 2019; Øverlien & Sogn, 2007). De synes det er vanskelig å forstå og vurdere den i praksis (Kimerud, 2011; Romtveit, 2016). En lang rekke studier viser også at foreldres, pedagogers og andre profesjonsutøveres forhold til og tolkning av små barns seksuelle utvikling, atferd og lek generelt er preget av en nølende, mistenksom og usikker holdning, tross et prinsipielt ønske om å anerkjenne den naturlige barneseksualiteten (Balter, van Rhijn & Davies, 2016; Brouskeli & Sapountzis, 2017; Davies, Glaser & Kossoff, 2000; Heiman, Leiblum, Esquilin & Pallitto, 1998; Popovich, 2000; Stone, Ingham & Gibbins, 2012). Barneseksualiteten forstås ifølge Martin (2014, s. 1637) som vekselvis naturlig, som et tegn på overgrep eller som et varsel om en «sex offender in the making», og disse motstridende mulighetene gjør mistenkeliggjøring tryggere enn ufarliggjøring. Likevel er ikke seksuell atferd noen sikker indikator på overgrep, for opptil 40% av overgrepsutsatte barn viser ingen seksuell atferd overhodet (Friedrich, Davies, Feher & Wright, 2003).

Leander, Larsen og Munks (2018) studie av holdningene hos danske foreldre og barnehagepersonale viste at den dominerende diskursen om barns «doktorleker» var preget av grensesetting, årvåkenhet for overgrep og intensjon om beskyttelse. Barneseksualiteten var en *risiko*. Dette gjenspeiles i kartleggingen som viste at retningslinjene i danske barnehager gjerne var formulert som forbud eller negative regler, og 27% av pedagogene følte seg ikke kompetente til å snakke med foreldrene om det (Sex & Samfund, 2017). En alternativ holdning ble uttrykt av et mindretall av respondentene til Leander et al. (2018). Her var man kritisk til de mange reglene, mistenksomheten og begrensningene i barnehagene. De mente utforskning, doktorlek og seksuell lek var naturlig, og syntes det var trist at barn for eksempel ikke kunne leke nakne på strendene lenger. Barnets seksualitet ble forstått som *sunnhetsbærende*. Det er de voksne som gjør doktorleken farlig fordi de tolker den som seksuell, hevdet informantene som representerte denne diskursen. Det er altså forståelsen og tolkningen som skaper risikoen, ikke handlingen i seg selv.

En patologisk seksualitet eller skadelig seksuell atferd (SSA) er skadelig for barnet selv og for andre. Den er ikke-aldersnormal, og kan være resultat av misbruk eller psykologisk skjevutvikling (Askeland, Jensen & Moen, 2017). Den ikke-patologiske barneseksualiteten er biologisk og psykologisk forventet, aldersnormal og betraktes som sunn når den utfoldes i trygge situasjoner uten risiko for enkeltbarnet eller andre. Den kan likevel ofte *tolkes* patologisk, altså som symptomer på noe negativt, skadelig eller moralsk bekymringsverdig. Studiene av voksnes holdninger, sett i sammenheng med behovet både fra barnehagens praksisfelt og studenter, viser at det ligger en grunnleggende problematisk tendens i vår forståelse av og tolkning av barns seksuelle lek og atferd som fører til at den lett blir tolket patologisk. Konsekvensene av feiltolkninger kan være både underreaksjoner, som kan hindre avdekking av skadelig atferd

eller overgrep, eller uhensiktsmessig harde overreaksjoner på aldersnormal atferd (McGinn, Stone, Ingham & Bengry-Howell, 2016). Kimerud (2011) mener barnehagepedagoger ofte står i fare for å enten overtolke barns handlinger som seksuelle når de ikke er det, eller å undervurdere at noe barn gjør kan være seksuelt.

Temaets relevans

I Rammeplan for barnehagen (RP17) nevnes seksualitet i forbindelse med forebygging mot seksuelle overgrep og at barnehagen skal være åpen for seksuelle orienteringer og kjønnsidentiteter. I Lov om barnehagen heter det i §2 at «Barnehagen skal ha en helsefremmende og en forebyggende funksjon», noe som innebærer at seksualitet som et aspekt ved barnets helse også skal ivaretas. Strategiplanen «Snakk om det! Strategi for seksuell helse 2017–2022» (Helse- og omsorgsdepartementet, 2017) fokuserer også på den sunne, naturlige og utviklende siden av barns seksualitet. Selv om oppmerksomhet rundt barns seksualitet vanligvis legitimeres med overgrepforebygging er det altså en politisk intensjon om å anerkjenne at kunnskap om barns naturlige seksualitet er viktig.

Barns seksualitet er spesielt relevant for barnehagelærere og -studenter fordi omfanget av og variasjonen i barns seksuelle leker øker jevnt fra 2-års alderen til den toppen seg ved 3–5 år (Davies, Glaser & Kossoff, 2000; Friedrich, Fisher, Broughton, Houston & Shafran, 1998). Helt fra fosterstadiet viser barn atferd og handlinger som defineres som genitalt seksuelle, og selvutforskning og lek blir gradvis mer avansert i løpet av barnehagealderen. Den seksuelle leken har ofte en «genitalt orientert kvalitet» (Davies, Glaser & Kossoff, 2000, s. 1329) og tar mange former fra ikke-kroppslig (som dukkelek eller ytringer om seksuelle temaer), til kroppslig lek som selvstimulering, berøring av andre, nakenleker, rolleleker som inkluderer kroppsutforskning, innføring av finger eller gjenstander i kroppsåpninger, simulert sex eller andre kroppslig-sanselige handlinger eller aktiviteter (Campbell, Mallappa, Wisniewski & Silovsky, 2013; de Graaf & Rademakers, 2006; Stevnhøj & Strange, 2016). Allerede i fosterstadiet kan barn ha ereksjoner og orgasmer (Campbell et al., 2013; O’Sullivan & Ronis, 2013). Onani hos spebarn er svært vanlig (de Graaf & Rademakers, 2006), selv om det ofte blir feiltolket som sykdomstegn (jf. f. eks. Couper & Huynh, 2002; Yang, Fullwood, Goldstein & Mink, 2005).

Artikkelens spørsmål og hovedargument

Spørsmålet som stilles i denne artikkelen er:

Hvordan kan vi teoretisk forstå den aldersnormale barneseksualiteten, slik at den ikke blir feilaktig tolket patologisk, altså som symptom på fysisk eller psykisk mis-handling eller på usunn eksponering for voksen seksualitet?

For å besvare dette vil jeg først vise hvordan de tradisjonelle holdningene til barns seksualitet – eller forestillingene om den ikke fantes – ble grunnleggende utfordret av seksualpsykologien og freudianismen på slutten av 1800-tallet. Jeg vil argumentere for at den freudianske forståelsen fremdeles bidrar til at vi tolker barneseksualitet som

en effekt av voksen seksualitet, med de feilreaksjonene det medfører. Medisinhistorikeren Lutz Sauerteig (2012) hevder den tidlige psykoanalysen så på barneseksualiteten som *homologisk* (ensartet) lik den voksne, bare i uferdig form. Sauerteig viser at barnepsykologen Charlotte Bühler (1893–1974) i sin kritikk av psykoanalysens seksualteori representerte en alternativ *heterologisk* (uensartet) modell av barneseksualiteten. Hun hevdet den var et singulært fenomen hos barn og en kroppslig erfaring med egenverdi, som ikke hadde noe med voksen seksualitet å gjøre eller kunne vurderes i lys av den. Den var kompleks og hadde en funksjon der og da i barnets liv.

Jeg vil i artikkelen bruke disse begrepene og argumentere for at tendensen til å feiltolke barns seksuelle lek og atferd som patologisk, slik studier fra praksis viser, skyldes et homologisk perspektiv på den. Fordi atferden blir sett gjennom voksen-seksualitetens briller blir den mistenkeliggjort i den grad det barnet gjør eller sier ligner på det voksne gjør eller sier (f. eks. Heiman et al., 1998). Den blir tolket som *påvirket av* eller en *effekt av* voksen seksualitet, enten som resultat av overgrep eller usunn eksponering for seksualitet fra familie, andre barn eller fra media, eller som en unormalt bråmoden utforskning av handlinger som ikke forventes på barnets utviklingstrinn (jf. McGinn et al., 2016). Både Stevnhøj & Strange (2016) og Leander et al. (2018) hevder dette ble vanligere som følge av den økte oppmerksomheten rundt overgrep fra 80-tallet. Litteraturen om barneseksualitet har økt i omfang det siste tiåret (Allen & Rasmussen, 2017; Bromberg & O'Donohue, 2013; Drury & Bukowski, 2013; Friis 2019; Moore & Reynolds, 2018; Stevnhøj & Strange, 2016), men likevel konkluderer mange studier med at det finnes for lite stoff om ikke-patologisk barneseksualitet. Det er viktig å være årvåken for overgrep eller skadelig seksuell atferd, men ifølge O'Sullivan & Ronis (2013, s. 193) får denne siden av seksualiteten langt større oppmerksomhet i litteraturen enn den sunne og normale utviklingen: Overgrepsberedskap og symptomforståelse «dramatically outweighs the literature devoted to the study of positive forms of 'normative' sexual development».

Hva betyr det å forstå noe?

Denne artikkelen fokuserer på epistemologiske perspektiver, altså hvordan vi forstår eller tolker virkeligheten. Epistemologien er den grenen av filosofien som stiller spørsmål som «Hva er gyldig kunnskap? Hva kan vi vite sikkert? Med hvilke begreper kan vi beskrive virkeligheten?» Ifølge Bancroft (2009) har to epistemologiske perspektiver vært dominerende i forskning på barns seksualitet: En *postmoderne* (sosialkonstruksjonistisk) forståelse, der barns seksuelle handlinger, kunnskap og holdninger er kulturelt og sosialt skapt og dermed må analyseres kritisk, og en tradisjonell *naturvitenskapelig* forståelse, der man leter etter medisinsk og konkret «essens» i form av det medfødte. Det vil si at man søker å avdekke og beskytte den opprinnelige og autentiske barneseksualiteten, den som er mest mulig upåvirket av ytre faktorer. Begge disse perspektivene kan føre til en metodologisk essensialisme der gyldig kunnskap om barneseksualiteten enten kun er det beviselig medfødte eller kun det sosialt tillærte.

En heterologisk epistemologi tar utgangspunkt i at seksuell atferd hos barn er medfødt, men at *formene* den seksuelle leken tar, kan være sosialt skapt. I rollelek er «mor», «far» eller «doktor» tillærte koder vi er vant til. Andre tillærte koder, som asymmetriske kjønnsroller, er mer problematiske. For eksempel viser Lamb & Coakley (1993) at jenter opplevde overtalelse, manipulasjon og tvang i seksuell lek i barndommen oftere enn gutter, men hadde en tendens til å selv normalisere det fordi de allerede hadde lært kjønnsrollene som tillot gutter å bruke slike strategier og påla jentene å tåle dem. Et heterologisk perspektiv vil være å vurdere seksuell lek ut fra hvilken funksjon og effekt den har for barn, ikke bare om inspirasjonen til den den kommer innenfra eller utenfra. Nettopp dette spørsmålet – hva er det som utløser og driver barneseksualiteten – har historisk sett vært maktpåliggende å besvare.

Tradisjonelle perspektiver på barneseksualitet og «oppdagelsen» av den

Betydningen av begrepene *barndom* og *seksualitet*, og det vanskelige forholdet mellom dem, er avhengig av historisk og sosial kontekst. Begrepene blir konstruert, forstått og tolket fortløpende (Moore & Reynolds, 2018), og innholdet blir farget av tid og kulturelle bevissthet. Det betyr at det har eksistert divergerende oppfatninger om hva barneseksualiteten var, hvordan den oppstod og hva den betød. Helt frem til slutten av 1800-tallet var den vanlige oppfatningen i medisin, psykologi og pedagogikk at seksualiteten våknet først i puberteten (Egan & Hawkes, 2008). Seksuell atferd hos små barn var derfor enten et tegn på «fordervelse» eller en uslepen drift på linje med aggresjon, og representerte et uferdig, primitivt stadium i barnets utvikling. En sunn barndom skulle være «uskyldig», og barnlig uskyld og seksualitet utelukket hverandre.

Sigmund Freud regnes gjerne som barneseksualitetens oppdager. Før 1905 mente han imidlertid at seksuell atferd hos små barn var et resultat av kunstig påvirkning utenfra eller tegn på usunne tendenser i barnet, men skiftet mening påvirket av arbeidene til legen Albert Moll. Allerede på 1890-tallet hadde Moll fastslått vitenskapelig, grundig og metodisk at barns seksualitet var medfødt, og hevdet barn hadde en naturlig biologisk «udifferensiert seksuallfølelse» som ikke var tegn på avvik eller rettet mot et seksualobjekt (Sauerteig, 2012). Selv om Freud bygget på Molls teorier, regnes Freuds artikkel «Spebarns-seksualitet» fra *Tre essays om seksualteori* (1905/1920) som nøkkelt teksten som etablerer den moderne forståelsen av fenomenet, og ifølge Frayser (1994) kom det av at Freud var mer «teoretisk kreativ».

Myten om freudianismens radikale frigjøring og normalisering av barneseksualiteten må nyanseres. Freud normaliserte barns seksuelle atferd, men mente at den ikke hadde noen hensikt i seg selv (Egan & Hawkes, 2008). Alle aspekter av barneseksualiteten hadde ifølge Freud snarere en *fremtidig* betydning. Den sunne seksuelle utfoldelsen i barndommen tjente ifølge ham til å forhindre nevrosen i voksen alder, og den psykologiske funksjonen til barnets kjønnsliv var hovedsakelig at overgangen til voksen heteroseksualitet skulle gå glatt. Seksualdriften fulgte en evolusjonær

plan som en mentalhygienisk sikkerhetsventil. Hvis det instinktive «lystprinsippet» ble hindret eller stoppet, ville hemningene henge ved frem til voksen alder. Freud hevdet seksuell atferd opptrådte i tre faser: Spedbarnsalderen, rundt fire-årsalderen og deretter i puberteten. Spesielt i den midterste fasen, altså midt i barnehagealderen, mente han barnets seksualitet satte dype spor i underbevisstheten og determinerte karakterens fremtidige utvikling. Freud så på barneseksualiteten i et bredt perspektiv der han tolket atferd som tommelsuging eller å gå på do som seksuelt drevet, mens Moll analyserte mer spesifikt genitalt-seksuelle handlinger og reaksjoner.

Freud skrev: «The sexual activities of this erogenous zone, which belongs to the real genitals, are *the beginning of the later normal sexual life*», og at den nytelse og lystfølelse barnet erfarer, fra naturens side har som hensikt «...to establish the future primacy of these erogenous zones for the sexual activity through the infantile onanism from which hardly an individual escapes» (Freud 1905/1920, s. 48, min kursivering). Videre skriver han at når små jenter ofte selvstimulerer med å knipe eller rugge, mens gutter bruker hånden, peker dette frem mot den voksne mannens seksuelle mestrings- eller erobringstrang. Selv om Freud ikke lenger mente barnets seksuelle liv trengte å bli «vekket» utenfra, skrev han likevel at onani hos barn ofte oppstod som følge av «forføring» fra andre barn eller voksne (s. 50), og at når barn viser frem egen kropp eller er nysgjerrig på andres, er det et skritt mot å se på andre som seksuelle objekter, altså enda en *voksen* seksualfunksjon.

Charlotte Böhlers kritikk av Freuds seksualteori

På starten av 30-tallet ble den psykoanalytiske teorien om barneseksualiteten kritisert av den østerrikske psykologen Charlotte Bühler (1893–1974) (Sauerteig, 2012). Hun regnes som en av grunnleggerne av den humanistiske psykologien, sammen med blant andre Abraham Maslow. Bühler var professor i psykologi i Wien frem til hun flyktet ved utbruddet av 2. verdenskrig, først til Norge der hun var professor på Norges Lærerhøgskole i ett år, deretter til USA i 1940.

Bühler mente at man ikke kunne trekke direkte analogier mellom barns og voksnes erfaringer, slik Freud gjorde. Hun hevdet hans seksualitetsbegrep var så bredt og utvannet at alle typer lystopplevelser hos barn (som suging på fingre og tær og bruk av smokk) og alle affektive bindinger mellom barn og voksen kunne oppfattes som seksuelle opplevelser (Bühler, 1935, 1938). Dette gjaldt også andre seksualteorier på samme tid. De sammenlignet voksnes og barns seksualitet enten direkte eller indirekte, så barns seksuelle aktiviteter og følelser ble alltid tolket som forberedende former av voksnes seksuelle aktiviteter og følelser. Psykoanalytikerne mente barneseksualiteten var av en annerledes, polymorft sanselig karakter enn hos voksne (den tok mange former), men at barn ble trigget av samme seksuelle libido som voksne. Bühler var i utgangspunktet enig i at barn kunne ha opplevelser av kroppslig vellyst, men hevdet barns seksuelle opplevelser var *vesensforskjellig fra voksnes*. Dette var hennes grunnleggende kritikk av Freuds seksualteori.

I det hele tatt avviste Bühler enhver form for projeksjon av den voksne forståelsen av seksualitet på barn, og så på barneseksualitet som grunnleggende ikke-patologisk. Småbarns handlinger betydde ikke det samme som tilsynelatende samme handling hos en voksen. Barn hadde hovedsakelig en «kroppslig seksualitet», preget av utforskning av kropp og sansefølelser. Spedbarn holder på med både lystsuging på fingre og tær og med utforskning av kjønnsorganer. De er lette å avlede, men noen barn inntreer i en «eiendommelig lysttilstand eller rus» under lystsugingen. Ble dette til utstrakt masturbasjon mente Bühler (1938) det skyldtes «psykologisk vanskjøtsel» (understimulering), og dette synet reflekteres i dag i teorier om hyperonani (Bancroft, 2009). Det vesentlige i denne sammenheng er at Bühler avviste at barneseksualitet hadde en «forberedende» funksjon. Den var ingen «primitiv drift», fordi barn også kunne ha kompliserte, lidenskapelige eller romantiske følelser, som sjalusi. Hele dette «opplevelseskomplekset» ligner så mye på puberteten at hun kaller tiden mellom 3–6 år «den første puberteten», men, understreker Bühler, «kroppslig seksualitet og erotikk er to helt atskilte og forskjellige fenomener som opptrer til forskjellige tider og utvikler seg uavhengige av hverandre. Først i pubertetsalderen ... smelter disse to elementene sammen ... til den modne seksualitet, slik vi finner den hos voksne» (Bühler, 1938, s. 40).

Charlotte Bühler og et fåtall andre teoretikere betraktet altså barneseksualitet som et medfødt naturlig fenomen med en egenverdi for barnet der og da, og som en viktig del av barnets utvikling i seg selv, uavhengig av eventuell fremtidig effekt eller voksen påvirkning. Dette er en *heterologisk* (uensartet) forståelse, fordi den ikke definerer barneseksualiteten i forhold til voksen seksualitet, men som noe singulært, som ikke nødvendigvis alltid er seksuelt i voksen forstand.

Det uskyldige og aseksuelle barnet

Heiman et al. (1998) mener levninger av den før-freudianske tanken om det ikke-seksuelle barnet ligger dypt rotfestet i vårt tankeliv og kultur. En mentalitet der seksualitet kun er et voksent fenomen, gjør at barneseksualitet strider mot idéen om en uskyldig barndom, og seksualitet og barndom blir gjensidig utelukkende motsetninger. Barns uvitenhet om seksualitet gjør dem «uskyldige» (og mer «barnlige»), og man er derfor uvillig til å anerkjenne at deres handlinger eller følelser er seksuelle. I studien til McGinn et al. (2016) uttrykte småbarnsforeldre at de ville bevare denne uskylden. Begrepene «seksuell», «nyttelse» eller tilsvarende skapte ubehagelige assosiasjoner til voksen sex. Derfor snakket foreldrene lite med barna om seksuell lek, og slett ikke med slike begreper. Slik forsøkte foreldrene å bevare det de mente var «barndommens magi», på samme måte som man lar barn tro på julenissen. Hvis barna fikk vite for mye om seksualitet, ville de «vokse opp for fort» og nærmest bli frarøvet sin barndom, mente foreldrene (McGinn et al., 2016; Stone et al., 2012). På bakgrunn av et slikt uvitenhets- og uskyldsideal blir barneseksualitet tolket som en «forurensning» fra voksenlivet, og gir dermed ingen begreper for å forstå den som del

av barnets utvikling. Det gjør at seksuell lek eller utforskning blir vanskelig å snakke med barna om. Paradoksalt nok fører en slik ureflektert taushet til at foreldrene heller ikke problematiserer de kulturelt skapte kjønnsrollemønstrene jenter blir sosialisert til, så uvitenhet i familien beskytter ikke mot en kulturell «pre-seksualisering» av barndommen (Moore & Reynolds, 2018).

Relevansen til i dag

Disse teoretiske modellene har relevans i dag fordi uskyldighetsidealet stadig eksisterer, og barneseksualitet stadig blir tolket homologisk – som et fremmedelement. Der Freud så på seksualiteten som barnets biologiske og psykologiske skritt mot å vokse inn i voksen seksualitet, blir den nå sett på som sosial og kulturell effekt av en usunn eksponering for den.

Når voksnes reaksjoner på seksuell lek, onani eller seksuelt ladet språk hos barn er «Er det inspirert av pornografi eller å ha sett voksen sex?», «Har de lært av større barn?», «Kan det være et symptom på overgrep?» eller «Er barnet understimulert eller i psykologisk ubalanse?», søkes hele tiden forklaringen på seksualiteten *utenfor* barnet selv. Det er homologiske årsaksforklaringer, fordi spesielt handlinger som *ligner på* eller *gjenspeiler* voksen atferd eller seksualitet oppfattes som fremmede og forstyrrer bildet av «uskyldig» utforskende lek. Da betraktes leken oftere som patologisk, urovekkende bråmoden, uakseptabel eller unormal (McGinn et al., 2016). Heiman et al. (1998, s. 293) sier

Behaviors resembling «adult» sexual activity—fondling of genital or anal areas; oral-genital contact, digital penetration; attempted, simulated or actual intercourse—were the least likely to be judged acceptable [av voksne] at any age.

Studiene til McGinn et al. (2016) og Stone et al. (2013) viser hvordan foreldre og barnehageansatte forsøkte å bevare uskyldigheten i barnas lek ved å være mistenksomt årvåkne for voksent språk eller kunnskap om seksualitet i den. De var både svært bekymret over seksuelle undertoner og samtidig opptatt av å ikke reagere negativt på leken fordi dette enten kunne oppmuntre den eller gjøre barna nysgjerrige. Usikkerhet hos voksne fører også til inkonsekvente tolkninger mellom grupper av voksne. Martin (2014) så at foreldrenes reaksjoner var preget av problematisering og fortielse, og at dette smittet over på de barnehageansatte, som ble redde for å bagatellisere temaet eller unnlate å rapportere episoder som hadde inntruffet. Balter et al. (2016) viste de samme holdningene hos lærere, mens Larsson & Svedin (2002) viste at lærere i større grad enn foreldre mente seksuell atferd hos barn var akseptabelt og normalt. Vanlig forekommende handlinger, som at barn tar på hverandres kropp eller kjønnsorganer når de var nakne, ble tolket som nesten-overgrep av foreldre, som bekymringsfullt av fagfolk, og som mindre overtramp av barnehageansatte (Martin, 2014; Heiman et al., 1998). Handlinger som foreldre anså som svært urovekkende, som for eksempel oral-genital kontakt (altså at barn kan slikke eller kysse hverandres kjønnsorganer) er

heller ikke uvanlig eller en sikker indikator på overgrep, noe som blant annet ble vist i en stor undersøkelse av 880 barn av Friedrich et al. (2003) og hos O'Sullivan & Ronis (2013). Barn lærer fort at seksuell lek møtes med restriksjoner og reaksjoner når den bryter med uskyldighetsidealet, derfor blir slik lek gjerne skjult eller aldri oppdaget (Edvardsson, 2011). I retrospektive undersøkelser om seksuelle lekeopplevelser oppgir informantene at frykten for å bli oppdaget av voksne var det verste med hele erfaringen (de Graaf og Rademakers, 2006, s. 10; Lamb & Coakley, 1993).

Hva er det «normale»?

Så hva er «normalt» eller «vanlig»? Praksisfeltet forutsetter at normalt er synonymt med sunt, og etterspør ofte en universell definisjon av normal seksuell atferd hos barn. I så fall må vi bruke et flerdelt normalitetsbegrep, og definisjoner av normalutvikling og praktisk-pedagogiske vurderinger av seksuell lek og atferd bygge på en reflektert forståelse av det normale og en reflektert grensesetting for leken. Faglitertaturen tilbyr flere tverrfaglige vurderingsverktøy, som for eksempel McKee et al. (2010), Hegge (2016), Stevnhøj & Strange (2016) eller Bromberg & O'Donohue (2013). I Heggens (2016) «Trafikklyset» skjæres ikke all seksuell atferd over en kam, men blir sortert i grønn (ufarlig), gul (bekymringsfull) og rød (umiddelbar reaksjon). I disse rammeverkene går skillet mellom normal og unormal på en vurdering av lekens intensitet, jevnbyrdigheten mellom de som leker (i alder og rolle), om leken er hemmelig og om den har fysiske konsekvenser – og ikke nødvendigvis på om leken er sosialt eller kulturelt akseptabel (Stevnhøj & Strange, 2016).

Mange voksne problematiserer også det barn vet om forplanting og sex. Ikke-aldersnormal kunnskap om seksualitet, som at en fireåring vet hva oralsex er, er i høy grad et rødt flagg i avdekking av overgrep, men det er lett å undervurdere hva barn allerede vet: I treårsalderen kan barn identifisere sitt eget kjønn og forskjeller i kjønnsorganer, og seksåringer har en vag forestilling om hvor babyer kommer fra og en viss kunnskap om voksen sex. En undersøkelse viste at 9% av treåringer kjente til voksne seksuelle handlinger, noe som steg til 21% av seksåringene, og 8% kunne beskrive dem i detalj (Campbell et al., 2013). Et homologisk perspektiv på denne kunnskapen vil mistenkeliggjøre den og anta at den er resultat av negativ påvirkning utenfra.

Idealet om barndom som en aseksuell fase er i seg selv en homologisk forestilling. Hvis vi tenker at menneskelig seksualitet som fenomen pr. definisjon er voksent, og deretter skiller voksenlivet skarpt fra barndommen, har vi allerede definert barneseksualitet ut fra et voksent perspektiv. Barneseksualiteten får ikke en egen eksistens uavhengig av den voksne seksualiteten. Usikkerheten som foreldre og barnehageansatte uttrykker i studiene kommer av at de tolker voksen seksuell betydning inn i lek som har sine egne heterologiske (uensartede) motivasjonsfaktorer og betydninger (jf. Edvardsson, 2011; Lamb & Coakley, 1993). På samme måte som hos Freud er det enighet om at barneseksualiteten er medfødt, men at dens ytringsformer, barnets språk, handlinger og lek, er enten tillært, kunstig fremskyndet eller resultat av

«forføring» eller overgrep. Der Freud så barneseksualiteten som voksenseksualitetens uferdige forstadium, blir den nå ofte sett på som en effekt av voksenseksualitetens påvirkning. Begge deler er homologiske tolkninger.

Et heterologisk perspektiv på barneseksualitet

Fra et freudiansk perspektiv er det vanskelig å forestille seg at det ikke er en sterk vekselvirkning mellom barnets verden og den voksnes. Men en heterologisk forståelse av barnets seksualitet vil være forankret i at barndommens utforskning av kropp, følelser, sosiale roller og språk, er en viktig funksjon både i seg selv og som vekstprosess. Barnets seksualitet er et biologisk og psykologisk naturlig forekommende fenomen og en forutsetning for utvikling av kjønnsidentitet, evne til fysiske og psykiske seksuelle følelser og evne til nærhet og intimitet (de Graaf & Rademarkers, 2006).

Bühlers syn var at det seksuelle opplevelseskomplekset i tidlig barndom måtte omfattes av samme forholdsregler, begrensninger og risikovurderinger som annen lek. Leken var problematisk først når barnet ikke lar seg avlede fra den; altså var ikke handlingen i seg selv problemet, men dens intensitet og hyppighet – akkurat slik den blir avgrenset i faglitteratur i dag (jf. f. eks. Hegge, 2016; Stevnhøj & Strange, 2016). Hun anerkjente også at barn i den «første puberteten» kunne ha både romantiske og lidenskapelige følelser som var bevisste, og ikke bare drevet av drift og instinkt, slik Freud mente (jf. de Graaf & Rademakers, 2006, om barns seksuelle følelser). Opplevelseskomplekset av lek, handlinger og følelser kunne studeres som et uavhengig utviklingsmessig fenomen. Barneseksualiteten var ikke «primitiv» i Freuds forstand, og heller ikke «forberedende» i teleologisk forstand. Bühlers (1938) begrep «den første pubertet» antyder at det er en prosess eller en overgang, men hun fastslo at som en «grunnlov» at kroppslig seksualitet (hos barnet) og erotikk (hos voksne) var to helt forskjellige fenomener som opptrer i to helt forskjellige faser.

De «voksne elementene» i leken kan komme fra medier, voksen samtale eller andre barn. Gjennom leken eller samtalen blir disse inntrykkene behandlet og utprøvd. Leken er en måte barn skaper og forhandler frem mening i det de har sett og hørt. Seksuell lek er hovedsakelig motivert av *nysgjerrighet*, drivkraften til all læring. Barn lærer ved å spørre, høre, se, berøre og imitere, og det gjelder kropp, kroppsdeler og seksuelle handlinger. Barn er nysgjerrige på kroppen sin fra fødselen, de begynner å spørre om seksualitet samtidig med at de begynner å spørre om andre ting, og de leker seksuelle leker like tidlig som andre typer leker (Drury & Bukowski, 2013; Lamb & Coakley, 1993). De er nysgjerrige på lystfylte fysiske følelser (Stevnhøj & Strange, 2016), på seksuelle tanker og fantasier (Falk & Ranta, 1995) og kan ha følelser som forelskelse, som også kjennes i kroppen (de Graaf & Rademakers, 2006).

At barn lærer noe generelt om seksualitet betyr ikke at de mekanisk kopierer handlinger eller repeterer ufordøyde inntrykk. Ifølge Biesta (2008) er ikke læring bare at noe utenfra tilegnes, mestres, pålegges eller internaliseres, men som en *respons* eller

en reaksjon på noe nytt, forstyrrende, ukjent og annerledes. Læring oppstår i aktive forsøk på å reorganisere og reintegrere noe desintegrerende, det vil si at det nye, det ukjente og det mentalt utfordrende blir bearbeidet aktivt av barnet. Dermed kan man betrakte barns seksuelle lek som deres respons eller forsøk på å reorganisere inntrykk eller kunnskap om seksualitet, uttrykt gjennom lek – og ikke en imitasjon av handlinger eller inntrykk barnet ikke har forutsetninger for å forstå. En slik (heterologisk) forståelse vil også være i tråd med rådende idealer om å forstå barn som aktive konstruktører av sin egen erfaringsverden. Biesta (2008) mener denne typen læring er et aspekt av dannelsen. Individets selvdannelse er en aktiv reaksjon på en kulturell, sosial eller politisk orden. Barnets seksuelle dannelse er på samme måte ikke en passiv mottakende, men en aktiv utprøvende prosess som beveger seg mellom fri utforskning og kulturell sosialisering.

Lik annen lek må også seksuell lek reguleres. All atferd, og kanskje spesielt seksuell atferd, påvirker omgivelsene og omgivelsenes syn på (og behandling av) barnet. Synlig seksuell lek og atferd avtar etter femårsalderen, blant annet fordi barnet nå forstår at det må skjules for andre (Bancroft, 2009; Campbell et al., 2013). Hvis barn fortsetter å onanere synlig inn i skolealder kan det skape sosiale problemer (Patterson & Scott, 2013), men vanligvis sosialiseres de inn i kulturelle normer om privatliv, intimgrenser og eksponering i takt med alder og forutsetninger. Det forutsetter at pedagoger og foreldre snakker med barna og utvikler et språk om kropp og seksualitet (Stone, Ingham & Gibbins, 2012). Det er en forutsetning for å forstå risikoen for å skade seg selv eller andre, og kunne skille mellom privat utfoldelse og samhandling med andre. Foreldreinformantene til McGinn et al. (2016) var motvillige til å bruke ord som «sexual» og «pleasure» om barnas lek på grunn av assosiasjonene det ga til voksne handlinger, men manglet andre begreper å bruke overfor barna. Kimerud (2011) foreslår for eksempel å erstatte «seksualitet» med «kroppsutforskning». På den ene side gir begrepet barneseksualiteten en eget heterologisk eksistens, men på den annen side er det upresist og nedtoner at leken er genitalt fokusert.

Konklusjon

Å tolke barneseksualiteten ut fra dens fremmedelementer, de handlinger eller ytringer som ikke stemmer med en forutbestemt oppfatning av det «naturlige» og «barnlige», er en homologisk epistemologi. Det hindrer den klare vurderingen av skillet mellom skadelig (patologisk) og aldersnormal (ikke-patologisk) seksuell lek, som heller må vurderes etter sin frivillighet, intensitet og fysiske konsekvenser. Bühlers heterologiske begrep «opplevelseskompleks» betyr at barneseksualiteten ikke kun består av kroppslig drift, men er et hele integrert med språk og følelser, som har en egenverdi og trenger regulering som annen lek. Den signaliserer ikke at barnet har «lært» voksen sex. Ifølge Bancroft (2009) utvikles barnets seksualitet og kjønnsidentitet gjennom både sosial og kognitiv læring. Biesta (2008) minner oss om at læring er en respons på noe nytt, ikke en mekanisk gjentakelse av det.

Forfatteromtale

Øystein Skundberg underviser i pedagogikk ved barnehagelærerutdanningen, Oslo-Met. Hans forskningsinteresser er pedagogisk og spesialpedagogisk teori, pedagogisk historie og temaer knyttet til familie, barndom samt forståelser av kropp, kjønn og seksualitet.

Litteratur

- Allen, L., & Rasmussen, M. L. (2017). *The Palgrave Handbook of Sexuality Education*. London: Palgrave Macmillan.
- Askeland, I. R., Jensen, M., & Moen, L. H. (2017). *Behandlingstilbudet til barn og unge med problematisk eller skadelig seksuell atferd (1/2017)*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Balter, A.-S., van Rhijn, T. M., & Davies, A. W. J. (2016). The development of sexuality in childhood in early learning settings: An exploration of early childhood educators' perceptions. *The Canadian Journal of Human Sexuality*, 25(1), 30–40. <https://doi.org/10.3138/cjhs.251-A3>
- Bancroft, J. (2009). *Human sexuality and its problems*. New York: Churchill Livingstone/Elsevier.
- Biesta, G. J. J. (2006). *Beyond Learning: Democratic education for a human future*. Boulder: Paradigm.
- Bromberg, D. S., & O'Donohue, W. T. (Red.). (2013). *Handbook of Child and Adolescent Sexuality. Developmental and Forensic Psychology*. San Diego: Academic Press.
- Brouskeli, V. & Sapountzis, A. (2017). Early childhood sexuality education: Future educators' attitudes and considerations. *Research in Education*, 99(1), 56–68. <https://doi.org/10.1177/0034523717740149>
- Bühler, C. (1935). *From Birth To Maturity*. London: Kegan Paul, Trench, Trubner And Co, Ltd.
- Bühler, C. (1938). *Fra barndom til alderdom*. Utviklingspsykologi. Oslo: J.W. Cappelens Forlag.
- Campbell, C., Mallappa, A., Wisniewski, A. B., & Silovsky, J. F. (2013). Sexual Behavior of Prepubertal Children. I D. S. Bromberg & W. T. O'Donohue (Red.), *Handbook of Child and Adolescent Sexuality. Developmental and Forensic Psychology*. San Diego: Academic Press.
- Couper, R., & Huynh, H. (2002). Female masturbation masquerading as abdominal pain. *Journal of Paediatrics and Child Health*, 38(2), 199–200. <https://doi.org/10.1046/j.1440-1754.2002.00769.x>
- Davies, S. L., Glaser, D., & Kossoff, R. (2000). Children's sexual play and behavior in pre-school settings: staff's perceptions, reports, and responses. *Child Abuse & Neglect*, 24(10), 1329–1343. <https://doi.org/10.1080/03004430.2015.1121253>
- de Graaf, H., & Rademakers, J. (2006). Sexual Development of Prepubertal Children. *Journal of Psychology & Human Sexuality*, 18(1), 1–21. https://doi.org/10.1300/J056v18n01_01
- Drury, K. M., & Bukowski, W. M. (2013). Sexual Development. I D. S. Bromberg & W. T. O'Donohue (Red.), *Handbook of Child and Adolescent Sexuality. Developmental and Forensic Psychology*. San Diego: Academic Press.
- Edvardsson, B. (2011). Normala sexuella beteenden hos barn. Akademin för juridik, psykologi och socialt arbete. Örebro universitet. Hentet fra <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:349312/FULLTEXT02>
- Egan, R. D., & Hawkes, G. L. (2008). Imperiled and Perilous: Exploring the History of Childhood Sexuality. *Journal of Historical Sociology*, 21(4), 355–367. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6443.2008.00341.x>
- Falk, E. & Ranta, P. (1995). *Minnen av barndomens sexualitet*. (Socionom), Högskolan i Örebro.
- Frayser, S. G. (1994). Defining normal childhood sexuality: an anthropological approach. *Annual Review of Sex Research*, 5, 173–217. <https://doi.org/10.1080/10532528.1994.10559896>
- Freud, S. (1920). *Three Essays on the Theory of Sexuality*. Hentet fra <https://www.globalgreyebooks.com/content/books/ebooks/three-essays-on-the-theory-of-sexuality.pdf>
- Friedrich, W. N., Davies, W. H., Feher, E., & Wright, J. (2003). Sexual Behavior Problems in Preteen Children. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 989(1), 95–104. <https://doi.org/10.1111/j.1749-6632.2003.tb07296.x>
- Friedrich, W. N., Fisher, J., Broughton, D., Houston, M., & Shafran, C. R. (1998). Normative Sexual Behavior in Children: A Contemporary Sample. *PEDIATRICS*, 101(4). <https://doi.org/10.1542/peds.101.4.e9>
- Friis, P. (2019). *Barns seksuelle leker*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Hegge, B. (2016). *Trafikklyset: Seksuell atferd hos barn og ungdom*. Oslo: Hertervig Forlag.

Hvordan forstå barns aldersnormale seksualitet i barnehagen?

- Heiman, M. L., Leiblum, S., Cohen Esquelin, S., & Melendez Pallitto, L. (1998). A Comparative Survey of Beliefs About “Normal” Childhood Sexual Behaviors. *Child Abuse & Neglect*, 22(4), 289–304. [https://doi.org/10.1016/s0145-2134\(97\)00176-2](https://doi.org/10.1016/s0145-2134(97)00176-2)
- Island, C. (2019). Etterlyser kunnskap om hvordan de skal snakke med barn om overgrep. TV2. Hentet fra <https://www.tv2.no/a/10415660/>
- Kenny, M. C., Dinehart, L. H., & Wurtele, S. K. (2015). Recognizing and Responding to Young Children’s Sexual Behaviors in the Classroom. *Young Exceptional Children*, 18(1), 17–29. <https://doi.org/10.1177/1096250613510726>
- Kimerud, A. T. (2011). Konstruksjoner om barns seksualitet. I A. M. Otterstad & J. Rhedding-Jones (Red.), *Barnehagepedagogiske diskurser*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lamb, S., & Coakley, M. (1993). “Normal” Childhood Sexual Play and Games: Differentiating Play from Abuse. *Child Abuse and Neglect*, 17(4), 515–526. [https://doi.org/10.1016/0145-2134\(93\)90026-2](https://doi.org/10.1016/0145-2134(93)90026-2)
- Larsson, I., & Svedin, C. G. (2002). Teachers’ and parents’ reports on 3- to 6-year-old children’s sexual behavior—a comparison. *Child Abuse & Neglect*, 26(3), 247–266. [https://doi.org/10.1016/s0145-2134\(01\)00323-4](https://doi.org/10.1016/s0145-2134(01)00323-4)
- Larsson, I., Svedin, C. G., & Friedrich, W. (2000). Differences and similarities in sexual behaviour among pre-schoolers in Sweden and USA. *Nordic Journal Of Psychiatry*, 54(4), 251–257. <https://doi.org/10.1080/080394800448110>
- Leander, E.-M., Larsen, P., & Munk, K. (2018). Children’s Doctor Games and Nudity at Danish Childcare Institutions. *The Official Publication of the International Academy of Sex Research*, 47(4), 863–875. <https://doi.org/10.1007/s10508-017-1144-9>
- Martin, K. A. (2014). Making sense of children’s sexual behavior in child care: An analysis of adult responses in special investigation reports. *Child Abuse & Neglect*, 38(10), 1636–1646. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2014.07.002>
- McGinn, L., Stone, N., Ingham, R., & Bengry-Howell, A. (2016). Parental interpretations of “childhood innocence”. *Health Education*, 116(6), 580–594. <https://doi.org/10.1108/HE-10-2015-0029>
- McKee, A., Albury, K., Dunne, M., Grieshaber, S., Hartley, J., Lumby, C., & Mathews, B. (2010). Healthy Sexual Development: A Multidisciplinary Framework for Research. *International Journal of Sexual Health*, 22(1), 14–19. <https://doi.org/10.1080/19317610903393043>
- Moore, A., & Reynolds, P. (2018). *Childhood and sexuality: contemporary issues and debates*. London: Palgrave Macmillan.
- O’Sullivan, L. F., & Ronis, S.T. (2013). Sexual Development in Girls: “Normative” Development and Development of Paraphilias and Sexual Offending Behaviors. I D. S. Bromberg & W. T. O’Donohue (Red.), *Handbook of Child and Adolescent Sexuality. Developmental and Forensic Psychology*. San Diego: Academic Press.
- Patterson, T., & Scott, C. (2013). Behavioral Management of Inappropriate Masturbation in an 8-Year-Old Girl. *Child & Family Behavior Therapy*, 35(3), 256–263. <https://doi.org/10.1080/07317107.2013.818907>
- Popovich, D. M. (2000). Sexuality in early childhood: Pediatric nurses’ attitudes, knowledge, and clinical practice. *Pediatric Nursing*, 26(5), 484–492. Hentet fra <https://search.proquest.com/docview/199391537?accountid=45259>
- Romtveit, G. (2016). *En fortolkende tilnærming til: Barnehagepedagogers opplevelser av barns seksualitet i barnehagen*. (Mastergradsavhandling). Høgskolen i Lillehammer, Lillehammer.
- Sauerteig, L. (2012). Loss of Innocence: Albert Moll, Sigmund Freud and the Invention of Childhood Sexuality Around 1900. *Medical History*, 56(2), 156–183. <https://doi.org/10.1017/mdh.2011.31>
- Sex og samfund. (2017). ”Det kan være pinligt for forældrene”. *En national kortlægning af daginstitutioners håndtering af børns seksualitet*. Hentet fra https://sexogsamfund.dk/sites/default/files/undersoegelser/ennationalkortlaegningafdaginstitutionershaandteringafboernsseksualitet.rapport_1.pdf
- Stevnhøj, A. L., & Strange, M. (2016). *Børn og seksualitet*. København: Hans Reitzel.
- Stone, N., Ingham, R., & Gibbins, K. (2013). ‘Where do babies come from?’ Barriers to early sexuality communication between parents and young children. *Sex Education*, 13(2), 228–240. <https://doi.org/10.1080/14681811.2012.737776>
- Yang, M. L., Fullwood, E., Goldstein, J., & Mink, J. W. (2005). Masturbation in Infancy and Early Childhood Presenting as a Movement Disorder: 12 Cases and a Review of the Literature. *Pediatrics* 116(6), 1427–1432. <https://doi.org/10.1542/peds.2005-0532>
- Øverlien, C., & Sogn, H. (2007). *Kunnskap gir mot til å se og trygghet til å handle (3/2007)*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.